

можна не зауважити і те, що деякі видання були створені ще у довоєнний час. (наприклад, „Известия Крымского педагогического института им. М. В. Фрунзе” почали випускатися з 1927 р., „Труды Государственного Никитского ботанического сада им. В. М. Молотова” – з 1890 р., „Труды Азово-Черноморского опытного института рыбного хозяйства и океанографии” – з 1925 р. та ін.). На відміну від пропагандистської періодики їхній тираж та ціна співвідносилися в зовсім іншій пропорції. Так, тиражі були доволі невисокими (500 – 10 000 екземплярів), а ціна сягала інколи двадцяти рублів, що значно перевищувало вартість партійних видань.

Окремо можна говорити про бюлетень Оргбюро Кримського обласного відділення Спілки журналістів УРСР „Журналіст”. Це часопис з вузькоспеціалізованою тематикою. Проте виділяти видання в окрему групу є недоцільним, адже за фактично півроку існування вийшло лише два випуски. На цьому професійна допомога працівникам засобів масової інформації на сторінках спеціалізованого видання припинилась.

Таким чином, можна виділити три основні групи періодичних видань у Криму в 1945-1960 рр. Відповідно до завдань та цілей видавця (засновника) на сторінках газет, журналів та збірників задовольнялися інтереси партійних установ, літературних об’єднань та наукових товариств і організацій.

Джерела та література

1. Летопись периодических изданий СССР 1947 г. – М.: Изд-во Всесоюзн. книжн. палаты, 1948. – 643 с.
2. Летопись периодических изданий СССР 1948 г. – М.: Изд-во Всесоюзн. книжн. палаты, 1949. – 722 с.
3. Летопись периодических изданий СССР 1949 г. – М.: Изд-во Всесоюзн. книжн. палаты, 1950. – 699 с.
4. Летопись периодических изданий СССР 1950-1954 гг. – М.: Изд-во Всесоюзн. книжн. палаты, 1955. – 500 с.
5. Летопись периодических изданий СССР 1955-1960 гг. – М.: Изд-во Всесоюзн. книжн. палаты, 1963. – ч.1: журналы. – 1024 с.
6. Летопись периодических изданий СССР 1955-1960 гг. – М.: Изд-во Всесоюзн. книжн. палаты, 1963. – ч.1: газеты. – 870 с.

Литвиненко О.Ю.

БАЗОВІ МОДЕЛІ КАТЕГОРІЙНОЇ СЕМАНТИКИ ТРИВАЛОСТІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Протягом багатьох десятиріч ХХ століття категорія аспектуальності була предметом лінгвістичних досліджень у різних мовах. Лінгвістами здійснена величезна робота з виявлення специфіки як самої категорії аспектуальності, так і засобів її вираження. Великий внесок в галузь аспектології зробили вчені – дослідники слов’янських мов: А.В. Бондарко, Т.В. Булигіна, Виноградов, М.Я. Гловінская, Ю.С. Маслов, Р.З. Мурясов, С.М. Полянській, Х.Б. Різаєв, О.М. Соколов, В.С. Храковській, Н.Ю. Шведова, М.А. Шелякін та багато інших. Вивченням аспектології займалися зарубіжні автори: С. Г. Андерссон, Л. Блумфільд, З. Лендлер, А.П. Кате, Б. Комрі, Х.Р. Мели, П Фрідріх тощо.

Проте ряд проблем, пов’язаних з диференціацією аспектуальної семантики в текстовій системі у сучасному мовознавстві, не має остаточного розв’язання, - у зв’язку з поширенням комунікативних і функціональних досліджень набуває особливої ваги, що й становить актуальність дослідження. Для цілісного розуміння тривалості перспективними видається дослідження її як компонента, що виявляється на рівні контексту (мікро ситуації за А.В. Бондарком) та репрезентує динамічний аспект реалізації лінгвістичних одиниць у мовленнєвій системі, недослідженість якого в системі сучасної української мови становить новизну нашого аналізу.

В цілому у науковій парадигмі тривалість – це філософське та загально наукове поняття. Категорійне значення тривалості є одним з елементів більш широкого поняття часу, що відображається у мові. Час за такого тлумачення розглядається з позиції філософських визначень, що базуються на розумінні простору та часу як об’єктивних форм існування матерії, що відображаються у свідомості людини.

Аспектуальність ми розуміємо як семантичну категорійну ознаку «характер протікання та розподілу дії у часі» [Пешковський 1956:105] та разом з тим як угруповання ФСП, які об’єднані цією ознакою.

Поняття часу, відповідає цілому комплексу мовних семантичних категорій та ФСП. Цей комплекс включає аспектуальність, часову локалізованість, таксис та темпоральність. Тривалість є однією з категоріальних значень, що входить до складу граматичної категорії виду, граничності / не граничності, родів дієслівної дії. У теорії функціональної грамматики зазначена семантика виявляється як комплексне явище, що становить різновид ФСК аспектуальності і таким чином об’єднує тривалість категорійного значення мовної системи, що належить до сфери аспектуальності (при перетинаннях та взаємодії з усіма вказаними семантичними категоріями, які пов’язані з ідеєю часу)[1, 100; 4, 20].

В українській мові, а також в інших слов’янських мовах, центральну роль серед засобів вираження аспектуальних відношень відіграють форми, що репрезентують граматичну категорію виду. Вона являє собою найбільш спеціалізовану та регулярну граматичну семантику, що інтегрує та консолідує інші компоненти цього поля – роди дієслівної дії, розряди граничних та неграничних дієслів, аспектуально спеціалізовані синтаксичні конструкції, лексичні показники аспектуальності, всі аспектуальні елементи контексту. Разом з тим при домінуючому положенні категорії виду у зазначених угрупованнях ФСП категорійна ознака тривалості у різних мовно/мовленнєвих системах різна. У кожній з них семантика тривалості немов би виявляється як певний семантико-категорійний зміст, що виступає за певних обставин

як основний, а в окремих випадках – допоміжний. Важливим аспектом при цьому виступає контекст, що зумовлює динаміку мовної системи.

У сучасному мовознавстві розрізняють такі типи тривалих відношень:

1. **Внутрішня тривалість дії** – тривалість, яка зумовлюється його власними аспектуальними ознаками, які укладені в лексичній, словотворчій та граматичній семантиці дієслова. Порівняємо, наприклад, лексичне значення таких дієслів, як *бідувати, возитися, чекати, сидіти*, що допускають елемент часової протяжності. Або дієслова обмежувального та тривало-обмежувального РДД типу: *провозиться, просидеть, проболеть, продержаться* тощо в системі сучасної російської мови.

2. **Зовнішня детермінація тривалості** – характеристика часової протяжності дії, що визначається показниками, які знаходяться за межами предикату. Зокрема, обставинна детермінація тривалості сполучається з тією або іншою внутрішньою характеристикою часової протяжності дії: *Я у тебе до полудня посиджу, - сказав Сергій. Насилу випивши молоко, вона взяла хліб за пазуху та дві-три години чекала його на вулиці.*

3. Детермінація з аспектуально-таксисними відношеннями в українській мові виявляється в конструкціях типу, наприклад, в російській мові «НДВ + (до тих пір) доки + СВ»: *Итиму, доки вистачить снаги.*

Так, внутрішня тривалість має явно виражену аспектуальну природу: йдеться про «внутрішній час» дії. Для вираження аспектуальної характеристики дії слугують засоби зовнішньої детермінації тривалості. Самі по собі вони мають лексично конкретизований характер (*дві секунди, за два роки, до вечора, тощо*), проте містять узагальнені семантичні ознаки, що включаються у галузь аспектуальності. Це такі лінгвістичні значення:

✓ **протяжна тривалість**, що виражена сполученнями форм НДВ з обставинами типу *довго, дві години, багато років (довго писав, думав, йшов тощо)*,

✓ **замкнена (результативна) тривалість**, пов'язана з обставинами типу *за дві години, за багато років (за дві години зробив стілець)*

✓ **тривалість збереження результату**, яка репрезентується сполученням дієслова та обставини типу *надовго, на дві години, на тиждень тощо (надовго затримався)*.

Аспектуальне значення тривалості може взаємодіяти з темпоральністю: (*Пор. Я зранку працюю. Він і досі страждає*), у самих визначеннях періоду часу (*три тижні, місяць, за багато років, на хвилину тощо*) виявляється своєрідна об'ємна темпоральність. Однак, таке значення «обсягу часу» краще розглядати не ізольовано, а по відношенню до певної дії з її внутрішньою тривалістю. З цієї точки зору аспектуальні елементи «часових обсягів» включаються до характеристики внутрішнього часу дії. [1. с 99]

Детермінація тривалості, виражена в сполученнях типу *Вона працювала в полі доки не стемніло*, відображає зв'язок з категорією таксису. Аспектуально-таксисні засоби виступають в «своєї власній» функції але, крім того, взаємодіють з тривалістю, беруть участь в її вираженні.

Тривалість взаємодіє з кратністю та з часовою локалізованістю (пор. на прикладі російської та української мов: *Сегодня мы долго гуляли в саду/ Ежедневно подолгу гуляли; Цілу годину / годинами сидів нерухомо тощо*).

Тривалість як аспектуальна категорія перетинається з кількістю, оскільки у семантичній структурі тривалості може бути присутній елемент «кількості дії». Разом з тим підкреслюється тісний зв'язок кількісних та якісних семантичних характеристик дії (пор. цілу низку СД, що містять у собі елемент тривалості). [1.с100]

Семантична категорія тривалості охоплює як «позитивний» вияв семантики - довгострокову тривалість, так і її «негативний» вияв – короткочасну тривалість, миттєвість, «нетривалість». І те і інше значення поєднуються поняттям «відношення до тривалості (часової протяжності)». Таке розуміння категорії тривалості відповідає відношенням об'єктивної дійсності, де кожна реальна дія характеризується тією або іншою, більшою або меншою тривалістю.

Значення короткочасної тривалості, миттєвості в багатьох випадках (хоча і не завжди) пов'язується з функціонуванням одноактного РДД (за теорією): *мигнути, ойкнути, булькнути* тощо. Невипадково такі дієслова кваліфікуються як миттєві [1.с100].

Якщо тривалість виділяється як яскраво виражена певними формальними засобами ознака, то така тривалість кваліфікується як експліцитна. Якщо ж тривалість впливає з того або іншого значення, а сама по собі є спеціально не вираженою, то вона функціонує, виявляється як імпліцитна тривалість. Експліцитна тривалість може бути як внутрішньою, зумовленою власними аспектуальними ознаками, що містяться в семантиці дієслівної форми (у тих випадках, коли ця внутрішня тривалість є змістовно і формально вираженою), так і такою, що пов'язується з зовнішньою детермінацією внутрішньої

¹ Тому ми мовленнєве значення тривалості в цілому відносимо до **аспектуальності**, яка включає й зовнішню детермінацію, оскільки вона стосується характеру протікання дії в часі.

тривалості. Різниця між експліцитною/імпліцитною тривалістю співвіднесена з функціональною різницею тривалості визначеної/невизначеної.

Важко окреслити чітку класифікаційну підставу, для кожного типу тривалості, оскільки певною мірою зазначення категорійного типу знаходяться на перетині, нашаровуються одне на одне, частково відображують те чи інше категорійне значення тривалості.

В системі сучасної української літературної мови, у семантично-категорійному аспекті тривалість виявляється у таких основних типах:

1. Визначена / невизначена тривалість. Визначеною є тривалість, що характеризується яскраво вираженими ознаками спеціалізації (конкретизації). Тобто ця категорійна семантика виявляється у таких ознаках, як міра (обсяг) тривалості, її обмеження, семантичне значення типу «як довго», «за який час», «на який час», явна вказівка на безперервність тривалості. Наприклад: *Тяжка, безконечно довга була та ніч для партнера Гаудентія! (І. Франко)*

Невизначена тривалість не пов'язується з чіткою (експліцитною) характеристикою тих або інших ознак часової протяжності. Семантика тривалості тут диференціюється лише за відтінками, які впливають з внутрішніх аспектуальних ознак дії та із властивостей ситуації контексту (тих, які мають відношення до тривалості). Наприклад: *Патер стояв мов у воду опущений. (І. Франко)*. Отже, експліцитна тривалість визначена, імпліцитна – невизначена.

2. Обмежена / необмежена тривалість. Обмежена тривалість – тривалість детермінована межею, терміном, кінцевою кількістю часу, що відведено для дії: *Ще кілька років держався він на правім боці, в Чигирині. (М. Грушевський)* Необмежена тривалість, відповідно, позбавлена цих ознак: *Пам'ять про нього буде жити*. Обмежена тривалість лише один з різновидів визначеної тривалості. Тому будь-яка обмежена тривалість є визначеною, але не всяка визначена тривалість є обмеженою.

3. Перервна / безперервна тривалість. Це членування пов'язане перш за все з внутрішньою характеристикою дії та з кратністю, а також - з лімітативністю. Безперервна тривалість виступає у двох видах: підкреслено-безперервна, що виражається сполукою дієслівних форм з показниками типу *увесь рік, день та ніч, три доби підряд тощо: Мати знов всю ніч не спала*, та непідкреслено-безперервна. Таку тривалість передають дієслова, які не містять у своєму основному значенні ознак багатоступовості та кратності: *Іду на зустріч долі (Л. Костенко)*

Значення безперервної тривалості детерміноване (підкреслене) спеціальними обставинами типу: *три доби підряд тощо*. Воно є одним з різновидів визначеної тривалості. Імпліцитна тривалість з непідкресленою безперервною характеристикою - є невизначеною.

Перервна тривалість – це тривалість, що реалізується з інтервалами: *До дому приходить раз на тиждень. Скупається, переодягнеться і знову на завод (В. Кучер)*

4. Темпорально характеризується / нехарактеризується тривалість. Тривалість можна назвати темпорально не характеризується якщо тривала дія належить до того або іншого часу, однак на реалізацію значення тривалості це не впливає: *Цілу добу він просто лежав та дивився перед собою... лежить та дивиться перед собою, ... лежатиме та дивитиметься перед собою*. Темпорально характеризується тривалість відрізняється тим, що темпоральна орієнтація на момент мовлення або на будь-який інший момент, є пунктом початку формування часових відношень, включається до характеристики тривалості дії: *Вже тиждень чарує нас прекрасне бабине літо*.

5. Локалізована / нелокалізована часова тривалість. Локалізована в часі тривалість включається в односпрямований потік часу, де цей часовий відрізок є конкретним та одиничним: *Три дні весело гріло сонце, веселило землю, голубило поля й діброви, щедро сіяло радість на серці (Ю. Збанацький)*. Нелокалізована в часі тривалість не пов'язується з певним (одним – єдиним) положенням дії на лінії часу, тобто характеризується відстороненням від цього зв'язку. Дія виявляється як повторювана узвичаєна або "позачасова": *Коли-не-коли заходив до Житників, щоб не дуже-то набридати (Цюпа); До дитячого садочка йдуть веселі диточки, будуть вчитися ліпити, малюватимуть хатки. (К. Перелісна); І риба співала б, коли б голос мала (Н. тв.); Була приходила в аудиторію, сідала за останню парту, та спала всю пару*.

Таким чином динамічний аспект мовної системи сучасної української літературної мови представляють такі семантико-категорійні значення тривалості, як: визначена / невизначена, обмежена / необмежена, перервна / безперервна, темпорально характеризується / не характеризується, а також локалізована / нелокалізована у часі тривалість. Перспективним у цьому аспекті видається аналіз зазначених категорійних значень тривалості у текстовій системі.

Джерела та література

1. Под ред. А.В. Бондарко. Теория функциональной грамматики. Аспектология Временная локализованность Таксис. Л.: Наука, 1987
2. Бондарко А.В. Вид и время русского глагола (значение и употребление). М.: Просвещение, 1971
3. Маслов Ю.С. Очерки по аспектологии Л., 1984
4. Рыхлова А.В. Концепт длительности в немецком, английском и русском языках в сопоставительном плане.- Автореф.... к.ф.н. Уфа, 2007г.